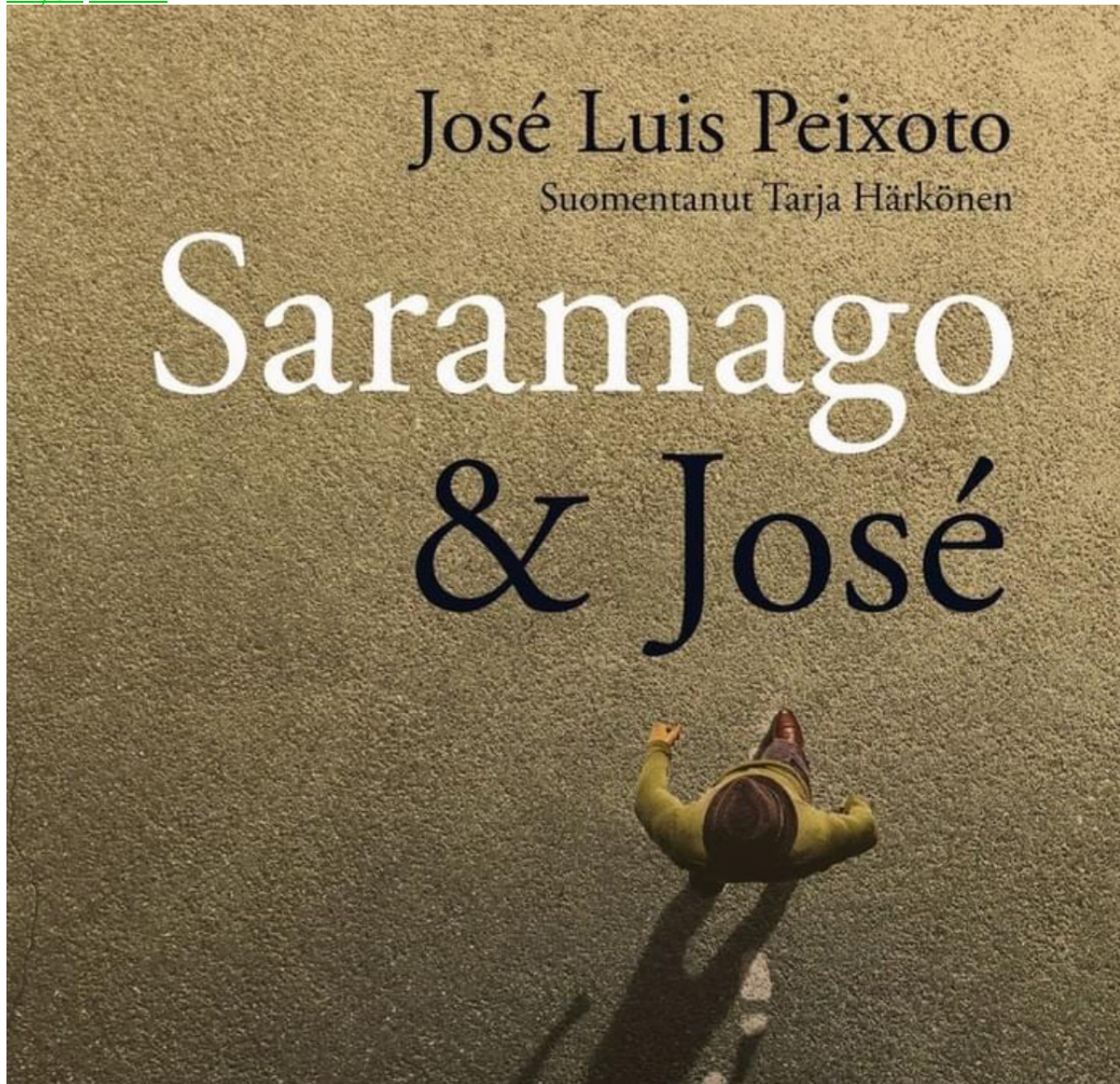

José Luís Peixoto: Saramago & José

[PM/31 ADMIN](#)

RIITTA VAISMAA (11.1.2022)

Romaani alkaa: *"Saramago kirjoitti romaanin viimeisen lauseen."* Ja päättyy näin: *"José kirjoitti romaanin ensimmäisen lauseen."* Välissä oleviin sivuihin lienee osallisena portugalilainen, mm. Saramago-palkinnon vuonna 2001 saanut kirjailija José Luís Peixoto. Aivan varma ei voi olla mistään, kun usein saa lukea jonkin matkaa tietääkseen, kuka kirjoittaa ja kenestä puhutaan. Välillä jopa kirjan lukija, joka on myös kirjan henkilö, tietää olevansa osana kirjaa, vaikka ei tiedäkään, miksi hänellä on tällainen osa.

Peixoton romaanilla on kaksi päähenkilöä Saramago ja José tai José ja Saramago. Kiinnostavaa on, että Saramago väittää heidän olevan sama henkilö, vaikka he mm. tapaavat toisensa useamman kerran ja keskustelevat Josén esikoiskirjasta tai ehkä siitä kirjasta, jota parhaillaan luumme, Josén

tulevasta toisesta kirjasta, jostakin Saramagon kirjasta tai kirjallisuudesta ja elämästä yleensä. Teos rakentuu monenlaiselle kikkailulle ja erilaisille metatasoille. Kaikki on todellisuuden ja fiktion leikkiä, eräänlaista peilileikkiä.

Peixoton alkuteoksen nimi on *Autobiografia*. Olisi kiinnostavaa tietää, miksi suomenkielinen teos on saanut nimekseen *Saramago ja José*. Onko suomenkielisen nimen valinnut suomentaja Tarja Härkönen vai kustantaja? Teoksesta kirjoittaneet pitävät Joséta Peixotona itsenään, mihin nimitys autobiografia hyvinkin viittaa. *Saramago ja José* antaa myös muita tulkintamahdollisuuksia etenkin, kun Saramago on kirjan toinen – tai ensimmäinen – päähenkilö.

José on esikoiskirjailija, jolta kustantaja tilaa Saramagon elämäkerran. José ei ole järin kiinnostunut tehtävästä. Hän tuskailee ja on tuskaillut jo jonkin vuoden saadakseen aikaan toisen romaaninsa. Elämäkertahanke tuntuu edelleen vaikeuttavan oman toisen kirjan kirjoittamista – tai aloittamista.

José on persaukinen reppana. Hän on äidistään vielä kolmekymppisenä irtaantumaton ja Saksaan muuttaneen isänsä kuukausittaisista rahalähetyksistä riippuvainen ja sinne tänne velkaanutunut. Jos hän saa rahaa, se kuluu pokerinpeluuseen, jossa aina käy lopulta huonosti. Toinen rahanreikä on viina. Välistä velkoja käydään perimässä väkivaltaisesti – oikeasti ja kuvitelmissa.

Suurin hyväntekijä on vanha Bartolomeu, jonka vuokralaisena José asuu rähjäisessä asunnossaan. Bartolomeu joustaa vuokrien maksussa, ja omalaatuisella tavalla miehet kiintyvät toisiinsa. Välistä jopa Saramago pelastaa Josén pulasta. Bartolomeu elää haimasyöpäisenä elämänsä viimeisiä aikoja. Kun hän kaipaa taloudenhoitajaa, José junailee paikalle Lídian, lähikaupan myyjän, johon Josélla on vaihteleva suhde. Bartolomeu yllättää Josén totaalaisesti, kun vanhan miehen uusi tyttöystävä on Josén äiti. Bartolomeun osuus koko autobiografian käynnistymisessä paljastuu vasta miehen kuoleman jälkeen.

Kaikilla romaanin henkilöillä on jokin suhde Saramagoon tai hänen teoksiinsa. Osasta Peixoto paljastaa tämän yhteyden vasta teoksen loppupuolella ja onnistuu tässä hienosti yllättämään lukijan. Sen sijaan José ei elämäkertatehtävän saadessaan ole lukenut ainuttakaan Saramagon teosta, eikä niiden lukemisesta tahdo tulla mitään sen jälkeenkään. Ei ole Saramagokaan lukenut Josén esikoisteosta, mutta tämä hankkii kirjan, lukee sen ja jossain määrin vaikuttaa lukemastaan. José tuntee pelonsekaista kunnioitusta kirjailijamestaria kohtaan ja tavalla tai toisella etenkin alkuvaiheessa tyrii tapaamiset.

Elämäkertatehtävä on Josélle vaikea ja jopa vastenmielinen. Hän päättää monta kertaa luopua hankkeesta, mutta Saramago ei päästä häntä käsistään. Kun Saramago lopulta väittää heidän olevan yksi ja sama henkilö, José ei pääse pälkähästä. Teoksen loppuvaiheessa Saramago saa Nobelin

palkinnon, mikä tietysti tekee elämäkertahankkeesta tärkeän ja ajankohtaisen. Kun lopussa José vielä saa tiedon Bartolomeun osuudesta asiaan, lukijan on helppo päätellä, ettei José voi tehtävää jättää. Tämä on siis vain vain päätelmä, teoksen loppu jää mainiosti avoimeksi.

Saramagon elämää kuvaavat jaksot ovat ainakin Saramagon teoksista kiinnostuneelle kiehtovaa luettavaa. Pelkästään niiden tähden kannattaa lukea *Saramago ja José*. Kuka jaksot on kirjoittanut? Ovatko ne osa tulevaa elämäkerta? Niitä tuskin on kirjoittanut Saramago tai ei ainakaan käyttämällä ns. Saramagon kielioppia. Tuntuu epäuskottavalta, että niitä olisi kirjoittanut myöskään José, joka ei tunnu saavan aikaan kuin hataria muistikirjamerkintöjä. Ehkä ne on kirjoittanut kolmas José eli Peixoto.

Jos luen *Saramagon ja José*n uudestaan, luen varmaan aivan toisen kirjan kuin minä nyt olen lukenut.

Suomeksi José Luís Peixotolta (s. 1974) on aiemmin julkaistu Saramago-palkittu romaanini *Tyhjä taivas* (WSOY 2005) sekä Rita Dahlin suomentama runokokoelma *Ruhtinas, joka rakastui orjaan* (Enostone 2017).

José Luís Peixoto: Saramago & José (Autobiografia). Suom. Tarja Härkönen. Aviador 2021. 275 s.

Riitta Vaismaa on kirjallisuuskriitikko